

IGOR GRAUS

A polgár szabad ideje

Hogyan töltötték szabad idejüket Besztercebánya polgárai
a 16. században?

A szabad idő minden korban fontos szerepet játszott az emberek életében, és ez nem volt másként a kora újkorban sem. Érdekes, hogy a polgárok magánéletének ez a szegmense eddig még nem keltette fel a szlovákiai kutatók érdeklődését. Munkánkat, amelynek céljául azt tűztük magunk elé, hogy betekintsünk egy bányaváros polgárának mindennapi életébe, mégpedig a kora újkor elején, hazai előzmények híján főként szondának tekintjük, amely sikeressége esetén további kutatásokra ösztönözhet. Több érv is szól amellett, hogy kutatásunkat a 16. századra szűkítsük. Noha Besztercebánya korán, a 13. század második felében kapta legrégebbi okleveleit, és a város okleveles anyaga a későbbiekben folyamatosan gyarapodott, a várost pusztító 1500-as nagy tűzvészben a levéltár anyaga is jórészt elégett, csupán a kiváltságlevelek maradtak épen. A 16. század tehát az első olyan időszak, amelynek a levéltári anyaga – töredékessége ellenére – lehetővé teszi, hogy a politikai és gazdasági tevékenységek mellett a városi élet más elemeit is figyelemmel kísérhessük. A 16. század ráadásul a nagy változások évszázada is: erre az időszakra tehető a régi, középkori életforma számos elemének elhagyása, az áttérés az új, már a reneszánsz, a humanizmus és főként a Besztercebányán is rövid idő alatt sok hívet szerző reformáció által befolyásolt életformához.

A következő századoktól eltérően a 16. század levéltári anyagában inkább gazdasági és jogi forrásokat találunk, mint a polgárok mindennapi életére vonatkozó iratokat. Mivel azt a célt tűztük magunk elé, hogy egy zárt városi közösség életét szeretnénk megismerni és megismertetni, munkánkhoz ezúttal nem használhatunk későbbi analógiákat, sem más városokra vonatkozó forrásokat, feldolgozásokat. Valószínű, hogy kutatásunk eredménye ily módon valamelyest szegényebb lesz, tartalmilag talán kevésbé változatos, mint amilyen egy szélesebb körű vizsgálat eredményeként lehetne, viszont sokkal jobban tükrözi az adott város sajátosságait.

Ha a polgárok szabad idejéről akarunk beszélni, elsőként azt kell tisztáznunk, mit is jelent ez a fogalom. A továbbiakban szabad időnek azt az időt tekintjük, amelyet a polgár nem a munka-, vagy szolgálati helyén töltött, vagyis amikor nem azért tevékenykedett, hogy a mindennapi kenyerét megkeresse, hanem amikor – akár aktívan, akár passzívan – a megélhetés biztosításától eltérő,

más tevékenységeknek hódolhatott. Mielőtt felsorolnánk, hányféleképpen használhatta ki a polgár a szabad idejét, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a nemeség, a polgárok és a vidéki lakosság részben másként töltötte ezt az időt, és számos eltérést tapasztalhatunk a férfiak és a nők ilyen tevékenységében is. A források tulajdonképpen nagyon részrehajlóak: a városi levéltári anyagban nyomon követhető szabad idő csak a férfiak szabad ideje, arról szinte semmiféle adat nem tudósít, mivel is töltötték ilyenkor az idejüket a nők vagy a gyerekek.

A városi polgárok szabad idejét két kategóriába sorolhatjuk. Az első kategóriát kötött szabad időnek nevezhetjük: ezt Besztercebánya polgárainak úgy kellett eltölteniük, ahogy a városi előljáráóság megkívánta. Csak ezután jöhetett szóba az igazi szabad idő, amelyet a polgár már saját szabad választása szerint tölthetett el.

A szabad idő „kötött” eltöltése

A kötött szabad időről az egész városi közösség szükségletei szerint döntött a város vezetése, az ebbe a kategóriába sorolható, irányított tevékenység elsősorban a város biztonságát és védelmét szolgálta. A 16. század közepéig a biztonsági és tűzvédelmi előírásokat statútumokban rögzítették, pontosan szabályozva a polgárok kötelezettségeit. Ebben a tevékenységben a városi polgárság nagy része aktívan részt vett. Parancsnoki funkciót a nők is betölthettek, abban az esetben, ha háztulajdonnal rendelkeztek. A lakosság seregszemléjére negyedévenként került sor. Ezeket az alkalmakat a besztercebányaiak nemcsak arra használták, hogy gyakorolják az előírt szabályokat, de ilyenkor arra is lehetőségük nyílt, hogy kiszakadjanak a mindennapi munka monotóniájából. Az efféle összejöveteleknél nem hiányzott a zene, a hangulat fokozása érdekében a sört, bort, illetve gyümölcsmustot ingyen csapolták a résztvevőknek. Az ünnepélyes seregszemle ráadásul biztosan érdekes látványosság volt a nézelődők számára is. 1566-ban és 1586-ban nem csupán a polgárok felsorakozása nyújtott élményt – a polgárőr-ség felvonulását ezekben az években összekötötték a vár ágyúinak kipróbálásával is.¹

Hiba lenne sikeresnek tekinteni azt az 1560. júniusi seregszemlét, amelynek során a polgárok a harci készültség intenzív gyakorlásával kisebb tűzvészt okoztak, néhány hónappal később, a novemberi gyakorlat alkalmával azonban már minden rendben zajlott.² Egészen más volt az 1574. évi mustra, amikor közvetlen török veszély fenyegette a várost. Az aggódó polgároknak ugyan megnyugta-

1 Besztercebányai Állami Levéltár, besztercebányai kirendeltség (Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica = ŠA BB, PBB), fond Mesto Banská Bystrica (1020) 1255–1922 (= MBB), városi számadáskönyv (mestská účtovná kniha = MÚK) 1566, inv. sz. 65., p. 149., MÚK 1589., inv. sz. 105., p. 191.

2 MÚK 1560, inv. sz. 57., p. 183., 192.

tó volt a tudat, hogy nemrég még egy igazi török rabot tartottak fogva a városi tömlöcben, a biztonság kedvéért azonban a szokásos polgári seregszemenlén ezúttal felsorakoztak a város rézvállalkozásainak fegyveres bányászai is. Az ünnepélyes mustrát az újonnan készített városi zászló alatt Tham Pál, a város főbírája vezette.³

Sokkal békésebb körülmények között zajlott a másik olyan összejövetel, amely a városi polgárság jelentős részének szintén minden évben kötelező volt – a főbíró választása. Választójoggal ugyan csak kevesen rendelkeztek a városlakók közül, de kellemes szórakozást ígért a választáson való passzív részvétel is. A bíróválasztás több volt egyszerű voksolásnál: az egész napos alkalomhoz hozzátartozott az ünnepélyes istentisztelet, a választás előírásos lefolytatása, előtte és utána az eredmények és a jelöltek esélyeinek latolgatása, majd a választás után az újonnan megválasztott bíró és a szenátorok esküje, a város privilégiumainak nyilvános felolvasása, és végül a multság, amelyet az új bíró rendezett.⁴ Lakomákkal zárultak azok a rendszeresen megtartott inspekciók is, amelyek során megvizsgálták a város házainak tűzvédelmi biztonságát. Ezekben a lakomákon csak a városi előljárók vettek részt. A látogatástól fáradt felügyelők és szenátorok felfrissítésére például 1578-ban a bíró házában rendeztek lakomát, amelyen 25 vödör bort fogyasztottak el.⁵

A fontos belpolitikai, hadi események is alkalmat nyújtottak az ünneplésre: 1556 júliusában például Székesfehérvár visszavívását ünnepelték meg. Az eseményről Balassa János levélben tudósította a polgárokat. A jó hír öröme először misét celebráltak, majd a vár ágyúiból díszlövéseket adtak le. Az ünnepi vendéglátás során csak a tüzéreknek 25 vödör bort szolgáltak fel.⁶

Rendszerint ünnepség követte a város egyházi tisztviselőinek választását is. 1545-ben a Szent Erzsébet-ispotály patronátusa a Thurzó és Fugger családról a városra szállt, emiatt távozott Kindermann Kristóf rektor, az ispotály rektorságát pedig új lelkész vette át. A városi tanács a feladatra a Berounból származó református papot, Józsefet választotta, aki korábban a sziléziai Boroszlóban tevékenykedett. József első prédikációja után nagy lakomát rendeztek az istentisztelet minden résztvevője számára. A lakomán elfogyott 197 libra hús, 3 bárány, másfél borjú, 2 vödör méz, pontosan nem ismert mennyiségű rák, szív, vese, hal, tojás, különféle fűszerek, 2 hordó sör és 458 vödörnyi, négyféle bor.⁷

3 Igor Graus: Vývoj fortifikácie Banskej Bystrice do konca 16. storočia v podmienkach špecifík pasívnej obrany stredoslovenských bankských miest. Vojenská história 4(2000) 12.

4 Mivel 1574-ben az újonnan választott bíró, Tham Pál nem rendezte meg a szokásos újévi lakomát, a hónap végén a városi közösség panaszt tett a tanácsnál. Régi szokásra hivatkoztak, példát hoztak fel az előző bírók idejéből, és követelték a szokás megtartását, a lakoma megrendezését, ahol a polgárok bírói áldomást kapnának. ŠA BB, PBB, MBB, adminisztratív és bírósági protokollum (administratívno – súdny protokol = PP) 1574, inv. sz. 16., p. 9.

5 MÚK 1578, inv. sz. 86., p. 211.

6 MÚK 1556, inv. sz. 48., p. 214–215.

7 MÚK 1545, inv. sz. 26., p. 91.

A mindennapi élet egyhangúságában kiemelkedő eseménynek számítottak az uralkodók – igaz, ritkaságszámba menő – látogatásai. Sajnos hiányoznak a ceremóniák pontos leírásai, így a történekről csak hozzávetőleges képet tudunk alkotni a 17. századi ünnepek alapján. Hasonlóan szegényes forrásadottságokkal rendelkezünk a Besztercebányán üléselő országgyűlésekről is, például az 1542-es vagy az 1543-as diétákról.⁸ Ez utóbbi november 19. és december 6. között zajlott, bő két hete a polgároknak nemcsak jó kereseti lehetőséget, de sok mulatságot is biztosított. Az országgyűlések azonban terhet is jelentettek a város számára, mivel gondoskodni kellett a résztvevők ellátásáról, a megfelelő szállásról. Érthető Steger Mihály városi nótárius panasza bejegyzése a városkönyvben, miszerint „a gyűlés ideje alatt ezt a várost sok sérelem, megaláztatás és hatalmaskodás érte. Adja Isten, hogy több gyűlés itt ne legyen.” A jegyző panasza feltehetőleg nem csak abból fakadt, hogy a bányavárosokra a diétán külön hadiadót róttak ki – 1750 aranyforint értékben –, valamint hogy a városban harmincadvámot hoztak létre. A sérelem érzetének biztosan más, konkrét okai is voltak.⁹

A polgárok szabad idejéhez hozzátartozott az istentiszteletek, búcsúk rendszeres látogatása, különösen egyházi ünnepek idején. Besztercebánya életében a legnagyobb ünnepek – húsvét és karácsony – mellett az egyik legfontosabb eseménynek Úrnapja számított. Ilyenkor a városi polgárok a rézbányák munkásaival együtt körmeneten vettek részt, amelyet a Krisztus-teste bányász-konfraternitás rendezett. Hasonló ünnepeket a városi céhek is rendeztek, de a megjelenést ezeken rendszerint saját tagjaikra korlátozták.

A szabad idő eltöltésének kötetlen formái

Az említett világi és egyházi ünnepeken, rendezvényeken nem volt kötelező a részvétel, ennek ellenére a város lakói általában tömegesen jelentek meg rajtuk. Rendeztek azonban ünnepeket a magánszférában is: rendszeresen megülték az új polgárok felvételét, a keresztelőket, különféle évfordulókat,¹⁰ a rokonok és ismerősök találkozhattak temetéseken, halotti torokon vagy éppen lakodalmon.

⁸ ŠA BB, PBB, fond Mesto Banská Bystrica (1020) 1255–1922, varia V–31. (Kirchenhistorien) p. 7.

⁹ PP 1543–1550, inv. sz. 3., p. 39.

¹⁰ A városi statútumok általában sokat foglalkoznak a csendháborítással. Az 1598. évi statútum kimondottan tiltja az este 9 óra utáni ünneplést. Ezt a statútumot a városi tanács 1598. november 27-én adta közre, de az 1598. évi protokollumban (PP 1597–1599, inv. sz. 31.) nem maradt fenn. A lapokat november 24. és december 2. között valaki kivágta. A statútumot publikálta: *Kolosvári Sándor-Óvári Kelemen: Corpus statutorum Hungariae municipalium (= Corpus statutorum). I–VIII. Bp. 1885–1904. IV/2. 223–226.*

A magánszféra ünnepei

A lakodalmak a meghívott vendégek számára kötetlen szórakozást jelentettek, a vendéglátóknak pedig lehetőséget biztosítottak gazdagságuk fitogtatására. A vendégséget egyfajta versengésnek tekintették: minél több étel felszolgálásával, a meghívottak számával, a lakodalom hosszával igyekeztek túltenni ismerőseiken. Egy-egy lakodalom nemegyszer napokig is eltartott, a résztvevők nemcsak evéssel és ivással, hanem énekléssel és táncsal, hangoskodással és mindenféle rendbontással szórakoztak. Az utcák éjszakai nyugalma hangos vonulással, dobbal, zeneszóval verték fel. A lakodalmas vendégek gyakran a városban egyébként tiltott lőfegyvert is használtak, amelyre égő gyertyákat helyeztek. Efféle rendbontást bárki elkövethetett, rangtól, vagyoni helyzetétől függetlenül. Ezért nemcsak a városi előljárók, de még az uralkodó is megpróbálta korlátozni az ilyen kihágásokat.¹¹

1550-ben a városi tanács statútumot bocsátott ki, amelyben megpróbálta megregulálni a lakodalmas szokásokat. Ebben 10 aranyforint büntetést szabtak ki azokra, akik nem tartották be a rendeletet, hogy a lakodalmi meghívások csendben, muzsika nélkül történjenek. A meghívott vendégek számát ötasztalnyiban korlátozták, a lakodalom pedig csak egy napig tarthatott. Ez a nap csak vasárnap lehetett – nem munkanap, mint addig szokásban volt –, ráadásul délután négy órakor a vendégeknek haza kellett menniük. A statútum betiltotta a lakodalom utáni lakmározásokat, előírta a táncolás módját, sőt még a zenészek számát is.¹² Az persze természetes, hogy a városi polgárok nem tartották be a szigorú előírásokat – a féktelen és költséges lakodalmakat a város még a 18. században is hiába próbálta betiltani.¹³

A bányászoknak és a rézművek dolgozóinak esküvőit az uralkodó próbálta szabályozni, mivel a bányászok nem tartoztak a város polgárai közé – ily módon viszont a várost csak pihenő- és alvóhelynek tekintették.¹⁴ 1573-ban I. Miksa bányarendtartása előírta, hogy lakodalomra csak négyasztalnyi vendéget lehet meghívni. Intette a vendégeket, hogy viselkedjenek illendően és szerényen, főképpen pedig tartózkodjanak a nagy mennyiségű étel és szeszes ital fogyasztásától. Persze ezt a rendeletet sem tartották be, és a lakodalmak szervezői igyekeztek lehetőségeik szerint minél fényűzőbb vendégséget rendezni.¹⁵

11 A statútumot a város 1568. január 10–15. között adta ki, de a protokollumból (PP 1568–1569, inv. sz. 11.) hiányoznak a megfelelő lapok. Publikálva: Corpus statutorum IV/2. 135–145.

12 Ordnung der hochzeitlichen Freude der Stadt Neusol in Hungern wie man sich hierin halten undt dieselben wolizrehen fall. ŠA BB, PBB, MBB, V–28., p. 108–109.

13 Policey und Kleider – Ordnung bey der königlichen freyen Bergstadt Neusohl 1723.; Uo. Fasc. 250/25.

14 Igor Graus: Banický zvon v Banskej Bystrici. (Príspevok k dejinám zvonolejárstva a delolejárstva na strednom Slovensku). Vojenská história 7(2003); megjelenés alatt.

15 Neue Berg – Ordnung des Königreichs Ungarn und solcher Cron einverleibten Gold, Silber, Kupffer und anderer Metall Bergwercken. Samt denen Erleutterungen Zweyer Alten Berg –

Kocsmázás és következményei

A besztercebányai férfiak legkedveltebb időtöltésének azonban a kocsmában és csapszékekben való üldögélés és az ezzel együtt járó alkoholfogyasztás számított. A városban minden házzal rendelkező polgárnak joga volt sört főzni, sőt a főtéren lakó polgárok borral is kereskedhettek, így a város bármelyik háza csapszékül szolgálhatott. A városi tanácsnak önmagában a kocsmázás ellen, amely élénkítette a forgalmat, nem volt kifogása, de megszabta, illetve igyekezett megszabni a kocsmákban eltöltött időt, és megpróbálta korlátozni – főleg az esti órákban – a hangoskodást, duhajkodást. A vendéglők bezárását az ún. sörharang, *Bierglocke* hangja jelezte, amely pontban este kilenckor szólalt meg. Ekkor a vendégeknek csendben távoznuk kellett, a vendéglőt be kellett zárni, az utcai járókelőknek ezután már nem lehetett italt eladni. Éjjel tilos volt az utcán járni, megzavarni az éjszakai csendet.¹⁶ A valóság azonban egészen más volt, mint az előírás – a város tanácsának gyakran kellett újabb és újabb státútumokat kibocsátania, amelyekkel ismételten megtiltotta lakóinak a záróra utáni kocsmázást. A státútumokat minden évben Szent György napján felolvasták a város lakosságának, majd kiragasztották a város várának mind a négy sarkára. A darabontok és a városnegyedek mesterei is többször felolvasták az utcai gyűléseken.¹⁷ A rendelkezések azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, a tanács kénytelen volt megállapítani, hogy „az évente kiadott tilalmakat és rendeleteket majdnem senki sem tartja be és nem veszi komolyan, mint ahogy ezt a mindennapi tapasztalataink is mutatják”. A polgárok továbbra is ott üldögéltek a kocsmákban, persze záróra után is, és nemcsak ettek-ittak, hanem kártya- és kockajátékkal szórakoztak, hegedűzenét hallgattak, énekeltek, táncoltak, vagy csak hangoskodtak. A szórakozás nemegyszer veszekedésbe torkolt, és gyakran verekedéssel és komoly sebesülésekkel végződött.¹⁸ Sokszor még az éjszakai csendet sem tartották be, a kocsmából részegen, hangoskodva indultak haza, zenével, énekléssel, ordítózással felferve a város nyugalalmát, sőt útközben mindenféle kihágásokat is elkövettek.

Ordnung der Sieben Königl. Freyen Berg – Städte 1. Cremnitz und Königsberg, 2. Schemnitz, Neusohl, Buggantz, Dülln und Libeten. Publicirt von Ihro Kayser – und Königlichen Majestät Maximiliano dem Andern (Glorwürdigsten Andeckens) nach Christi unsers Erlösers und Seeligmachers Geburt im ein tausend fünff hundert und drey und siebentzigsten Jahr. In der Kayserl. Residentz – Stadt Wienn Drukts Christoph Lercher Univers. Buchdrucker im Jahr 1703, 30. cikkely.

16 1545-ben az esti harangozás után az utcán tartózkodott négy tanonc, ezért 1-1 forint büntetést fizettek. ŠA BB, PBB, MBB, MÚK 1545, inv. sz. 25., p. 71.

17 PP 1565, inv. sz. 9., p. 71.

18 1534-ben Macko Masla keremcsei fazekas a kocsmában verekedett, és súlyosan megsebesített egy pallósi lakost. A börtönből csak kezesek jótállására, 5 ft büntetés kifizetése után engedték ki. (MBB PP 1534–1536, inv. sz. 4/2., p. 66.) Ugyanabban az évben egy mester ünneplés közben verekedést szított és meglőtt egy legényt. (MBB PP 1534, inv. 2a, p. 15–16.)

Az ilyen szabados viselkedés, úgy látszik, mind gyakrabban fordult elő. A legrégebbi fennmaradt városi statútum már 1536-ban betiltotta a vendéglőkben az este kilenc utáni italmérést éppúgy, mint az éjszakai utcákon való bolyongást, de a tilalom megsértését még nem szankcionálta.¹⁹ Két évvel később már nemcsak a 9 óra utáni italmérést tiltották be, de ekkor már 10 aranyforint büntetést róttak ki azokra, akik még záróra után is játszottak a kocsmákban.²⁰ Az 1544. évi statútum még szigorúbb volt. Nemcsak a vendéglőst büntette meg 10 forintra, de minden egyes játékosnak is 5-5 forintot kellett fizetnie. A záróra utáni italmérésért, akár a kocsmában, akár az utcán került rá sor, a kocsmáros további 10 aranyforintot fizetett.²¹ Egy évvel később a statútum megismételte, sőt tovább szigorította ezeket a tilalmakat, súlyosbítva további 10 forint bírsággal azoknak, akik éjjel az utcán kószáltak.²² A város fellépése a következő években is (1566, 1568, 1588, 1598) csak a láthatóan hatástalan statútumok kiadására és a bírságok kiszabására korlátozódott, de a vendéglők üzemeltetését sohasem tiltotta meg. A büntetések kiszabása alól azonban még az olyan tekintélyes polgárok sem mentesültek, mint amilyen a besztercebányai és augsburgi polgár, besztercei szenátor Königsberg György vagy Donnerstag Ulrik volt, akik a kocsmában záróra utáni tartózkodásért 1539-ben 10-10 forintra gazdagították a városi kasszát.²³ Néha a tanács rendhagyó határozatot hozott: 1575-ben Thöndl Gáspárt a záróra utáni kocsmázásért 1000 darab téglával büntette, amelynek eladás utáni hasznát át kellett adnia a Szent Anna-ispotálynak.²⁴

Mint már említettük, a záróra figyelmen kívül hagyásával együtt járt a csendháborítás, az ének, a tánc, a verekedés és egyéb kihágások. Gyakran bírságotlalták a zenészeket – például 1541-ben egy hegedűs ünnepnapon is megszólaltatta hangszerét, és ezért 4 forintra büntették.²⁵ 1549-ben három hegedűs a megengedett időn kívül is muzsikált. Mivel épp a húsvéti ünnepekkor zenéltek, 50-50 dénár bírságot fizettek.²⁶

A szórakozás olykor – mint például 1546-ban vagy 1558-ban – tiltott lövöldözéssel vagy utcai verekedéssel végződött.²⁷ 1543-ban például a kocsmából késő éjjel hazafelé tartó tisztos polgárok, Kurschner János szücsmester és testvére, György, valamint Rueb János verekedtek össze.²⁸ János szücsmester 1549 húsvétján is verekedett, ekkor fegyverrel a kezében a városi éjjeliőrt támadta meg. A város által kiszabott büntetésében osztozott Myrus (alias Gross) György

19 PP 1536–1537, inv. sz. 2b, p. 101–102.

20 PP 1538, inv. sz. 4/3., p. 56.

21 PP 1544, inv. sz. 3., p. 70.

22 PP 1545, inv. sz. 3., p. 114.

23 MÚK 1539, inv. sz. 16., p. 46.

24 MÚK 1575, inv. sz. 81., p. 75.

25 MÚK 1541, inv. sz. 18., p. 67.

26 MÚK 1541, inv. sz. 18., p. 67.

27 MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 65., MÚK 1558, inv. sz. 54., p. 63.

28 MÚK 1543, inv. sz. 21., p. 57.

mészárosmester, továbbá Werner János és Schneider Antal özvegye, akiknek nem volt engedélyük az italmérésre.²⁹ Kopperschmidt János 1528-ban, Schaffer György kocsmájában garázdálkodott: a jelenlevőket karddal és konyhakéssel fenyegette. A városi tanács ennek ellenére kiengedte a börtönből, még bírságot sem szabott ki rá, mivel nemcsak a Thurzó–Fugger Társaság faktorai, hanem hat polgár és több rézhámormunkás vállalt érte kezességet.³⁰ Áthágta a szabályokat a tehetős Schilling Frigyes kalmár, krakkói és besztercebányai polgár, aki 1543-ban a vendéglőből éjjel hazafelé tartva az ispotály mellett kinyitotta a város kapuját, és kiengedte cimboráit a városból, ezért bírságot kellett fizetnie.³¹

A kocsmalátogatók kedvenc időtöltése a kocka- vagy kártyajáték volt, de találhatunk adatot táblajátékokra, például a dámára vagy sakkra is. Nemcsak a sőtésben folyt a játék, hanem a szomszédos helyiségekben – játszótermekben is. Pénzben tilos volt játszani, akit tetten értek, szigorúan megbüntették: 1533-ban például emiatt a tanács három polgárt sújtott 10-10 forint bírsággal, valamint börtönbüntetéssel.³² Tilos volt a hamis játék is – 1557-ben a tanács három hamisjátékost ítélte el, az egyiket 40, a másik kettőt 10-10 forint büntetéssel.³³ Az ivászatnak és a játéknak egyébként a darabontok is hódoltak, akiknek pedig épp arra kellett volna ügyelniük, hogy rend legyen a városban, ahogy ezt az 1568. évi statútum említi.³⁴

A játéknak olykor akkor is komoly következménye lehetett, amikor nem pénzben játszottak. Besztercebányán 1571-ben újra kellett önteni a megsérült bányászharangot. A város Schreiber Bálint bécsi harangöntő mestert bízta meg a munkával, aki azonban láthatólag jobban szerette a játékot, mint a munkát, és a helyi kocsmákban gyorsan talált társakat játékszenvedélyéhez. A borivás, a sakk és a dáma annyira lekötötték a mester figyelmét, hogy az első öntés nem sikerült. A tanács szerint a mester feleségének köszönhető, hogy a harang végül mégis szerencsésen elkészült. Az asszonynak ugyanis sikerült addig távol tartani férjét a játéktól és bortól, amíg elkészítette az új harangformát és megöntötte a harangot. Így a következő évben, 1572-ben elkészült az új harang.³⁵ A játék egyébként még olyan helyekről sem hiányzott, mint például a templom. Erről tanúskodik a tanács 1555-ben kiadott rendelete, amely a polgároknak megtiltotta a „zabálást, vedelést és játékot vagy akármilyen más istenkáromló viselkedést”.³⁶

29 MÚK 1549, inv. sz. 36., p. 69.

30 Uo. Fasc. 358/6.

31 MÚK 1543, inv. sz. 21., p. 57.

32 PP 1533, inv. sz. 4/1., p. 56.

33 MÚK 1557, inv. sz. 50., p. 63.

34 Lásd a 11. j.-et.

35 *I. Graus*: Banický zvon i. m.

36 ŠA BB, PBB, MBB, Fasc. 327/47.

Színjáték, sport, zene

A városban azonban találkozhatunk egészen más természetű játékokkal is. Színjátékokról van szó, amelyeket a városi latin iskola rektora tanított be a diákoknak.³⁷ A színjátékot minden évben rendszerint februárban adták elő a bíró házában. Az előadás befejeztével a szereplők, a tanács tagjai és a lelkészek számára lakomát rendeztek, amelyen természetesen nemcsak ettek, de bort is ittak, nem is keveset.³⁸ A műsort – amelyet nagyrészt bibliai tárgyú komédiák és tragédiák alkottak – a város többi lakosa is megtekinthette, akárcsak a vándorművészek előadásait. 1563 decemberében például egy kötél-táncos lépett fel a városban, aki egy kifeszített kötélen sétált, végül fellépését a toronyból való „lerepüléssel” fejezte be. A városi tanácsnak annyira tetszett az artista produkciója, hogy 6 forinttal ajándékozták meg.³⁹

A városi polgárok sporttevékenységéről nincs semmi adatunk, de valamegyest későbbi, a 17. század elejéről származó forrásokból tudjuk, hogy a lakosok különféle tornákkal, lovagi játékokkal, gyakorlatokkal szórakoztak, köztük testedzéssel is.⁴⁰ A lovagi játékoknak bizonyára régebbi, vélhetőleg középkori hagyománya lehetett.

Fontos szerepet játszott a besztercebányai városi polgárság életében a zene. A mindennapos „produkciók” közé tartozott az istentiszteletek alatti ének, zene, valamint a toronytrombitások óránkénti zenélése. A zene elmaradhatatlan kelléke volt a hivatalos ünnepeknek, de nem hiányozhatott a temetésekről, esküvőkről sem. A polgárok privát zenei életéről sajnos nem maradtak fenn adatok.⁴¹ A megmaradt leltárak – amelyekben zenei műveket és a városi intézmények hangszereit írták össze –, illetve több olyan tárgyú feljegyzés, hogy a város valamilyen zenei produkciót vásárolt,⁴² azonban bizonyossá teszik, hogy

---

37 1577-ben a darabot az ispotály rektora, Fröhlich Tamás tanította be. MÚK 1577, inv. sz. 85., p. 181b.

38 1589-ben a lakomán 177 vödör bor fogyott el. MÚK 1589, inv. sz. 113., p. 151.

39 MÚK 1563, inv. sz. 61., p. 146.

40 Uo.; *Jurkovich Emil*: Besztercebánya szabad királyi város monographiája. XXV. Városi élet. 46. j. a 11. oldalon. Bp. 1922, kézirat a besztercebányai levéltárban.

41 Ismert tény, hogy Rafael Steger, az ispotály rektora háromtagú zenészcsoportot tartott fenn az ispotályban. (*Slávik Jan*: Dejiny Zvolenského evanjelického a. v. bratstva a seniorátu I. Banská Štiavnica, 1921. 201.) Steger azonban a városban arról is híres volt, hogy dorbézolt, az ispotály pénzét saját céljaira használta, továbbá megfélemezett papi hivatásáról, és átmenetileg tönkretette az ispotályt.

42 1563-ban a városi tanács 8 forint értékű körmöci emlékéremmel jutalmazta azt a boroszlói zeneszerzőt, aki a város számára „Te Deum laudamus” kancionálét komponált. (ŠA BB, PBB, MBB, MÚK 1563, inv. sz. 61., p. 114.) A latin iskolában 1570-ben egy további ismeretlen művet is alkottak, amelyet Herman Georg diák komponált. A tanács 2 forintra értékelte a művet. (MÚK 1570, inv. sz. 72., p. 90.)

a város zenei élete ebben az időszakban igen magas színvonalon állt. Ebből a szempontból Besztercebánya nem maradt el más, fejlett közép-európai városok mögött.⁴³

Vadászat, halászat

A nemesség körében az egyik legkedveltebb időtöltésnek a vadászat számított. Bizonyára szívesen töltötték volna szabad idejüket ezzel a férfias szórakozással a besztercebányai lakosok is, ha már a város első, 1255-ben kiadott privilégiuma nem tiltotta volna meg a halászattal együtt.⁴⁴ Noha az 1524-ben kiadott kiváltságlevél ezt a tilalmat nem említette, a rendelkezés továbbra is érvényben maradt, ezért a polgárok kénytelenek voltak beérni a sportlövészettel. Fegyvert minden háztartásban tartottak, védelmi céllal. A lövöldözés szigorúan tilos volt mind a belvárosban, mind a külvárosokban, az 1536-ban kiadott statútum biztonsági okokból a lőfegyver viselését is tiltotta.⁴⁵ A lövészet gyakorlására, a versenyekre a városi lövölde szolgált helyszínül, a városfal mögött, a Garam-kapu mellett. Amikor 1534-ben átépítették, erre a célra külön városi adót vetettek ki.⁴⁶ 1561-ben újra átépítették a fából készült épületet,⁴⁷ de 1575-ben már megint olyan rossz állapotban volt, hogy újabb rekonstrukcióra volt szükség. A tetőcséret és az egyéb javításokat a Krisztus Teste Bányász-konfraternitás fizette.⁴⁸ Több adatunk nem maradt fenn a besztercebányai lövészetéről, pedig a folyamatosan karbantartott lövölde bizonyítja, hogy a polgárok szerették ezt a szórakozást. Lőfegyver használatáról a továbbiakban már csak a gyakori kihágások, csendháborítások miatt értesülünk.⁴⁹ 1533-ban egy városi hagyomány megsértését követő vita torkolt lövöldözésbe. A szűcs-céh mesterei és segédei régi szokás szerint zenével, dob- és sípszóval kísérték ki a selmecbányai Kursner Antal mestert a városból. A menet megállt Kursner György háza előtt, kérve, hogy ő is csatlakozzon hozzájuk, a mester azonban elutasította a kérést. Ebből vita, majd veszekedés lett. A selmeci mester szemrehányást tett a besztercebányainak, és hogy kimutassa haragját, lőtt egyet a puskájából.⁵⁰ 1546-ban ismeretlen okokból Polák János aranyművesmester lövöldözött a városi hídon,⁵¹ 1557-ben pedig – a

43 *Marta Hulková: Príspevok k hudobnej kultúre Banskej Bystrice v druhej polovici 16. st.* In: Banská Bystrica. Historicko – etnologické štúdie I. Banská Bystrica, 2000. 55–56.

44 „...és szabadon élvezhetnek minden hasznot a vadászat és halászat kivételével” ŠA BB, PBB, MBB, Fasc. 1/1–S.

45 Uo., PP 1536, inv. sz. 2b, p. 101–102.

46 Uo., MÚK 1534, inv. sz. 12., p. 128.

47 Uo., MÚK 1561, inv. sz. 59., p. 171–173.

48 Uo., MÚK 1571, inv. sz. 81., p. 149.

49 Uo., MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 65, MÚK 1558, inv. sz. 54., p. 63. és köv.

50 Uo., PP 1533, inv. sz. 4/1., p. 63–64.

51 Uo., MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 65.

tilalom ellenére – Tham Pál, a későbbi bíró lövöldözött éjnek évadján, annak örömeire, hogy hazaérkezett kassai útjáról és találkozhatott szeretett feleségével. A boldog férj másnap befizette a városi kasszába az 5 forint büntetést.⁵² Morbid szórakozást talált magának Hamerle, a városi bakó, aki házába gyűjtötte a kóbor kutyákat, majd ott kergette őket és lövöldözött rájuk. Végül ez a kegyetlen szórakozás lett a hóhér veszte: egyik ilyen alkalommal ugyanis a kutya helyett saját segédjét lőtte le, és az elkövetett gyilkosságért 1581-ben kivégezték.⁵³

A vadászathoz hasonlóan a halászás is tiltott tevékenységnek számított a városban. A tilalmon nem változtatott a sok kérelem és panasz sem, amelyet a lakosok a rézművek bérlőihez vagy a királyi felügyelőkhöz intéztek. Így nem maradt más kiút, mint megelégedni a haltenyésztéssel azokban a halastavakban, amelyeket 1534-ben és 1536-ban ásatott az ispotály rektora, Kindermann Kristóf. Később az ispotállal együtt a város vette át gondozásukat. A polgárok a három tóban pontyot, kárászt és csukát tenyésztettek. A tavak betelepítésénél eleinte tescheni haltenyésztők segítettek.⁵⁴ Haltenyésztésre használták a városi várárkot is. A halászat tilalmát különösen a mészárosok szegték meg sokszor, akiknek a Garam partján volt a vágóhiduk. A jogtalan halászattal gyakran foglalkoztak a királyi felügyelők, például 1546 májusában is.⁵⁵

Helyi fürdők

Kellemes és egyben hasznos időtöltésnek számított a tisztálkodás, amelyre a helyi fürdők biztosítottak lehetőséget. A városi fürdő a 16. század elejéig az úgynevezett „alsó házban”, a későbbi kamarai házban működött. Amikor a fürdő 1500-ban leégett, tulajdonosa, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök nem építtette fel újból. Ezért Königsberger Mihály bányavállalkozó 1504-ben kérvényt nyújtott be a városi előljáráshoz, hogy saját költségén újra felépíthesse a fürdőházat. 1534-től a Szent Erzsébet-ispotálynak is volt saját fürdője,⁵⁶ 1546-ban pedig a városban lakó asszonyoknak is külön fürdőházat építettek.⁵⁷

52 Uo., MÚK 1557, inv. sz. 50., p. 63.

53 Uo., PP 1578–1581, inv. sz. 20., p. 177., 264–265.

54 Uo., Varia V–63., pag. 158r, 157v, MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 95–96., 110., MÚK 1557, inv. sz. 50., p. 151.

55 Uo., Fasc. 222/47. 1596-ban vihar közben a villám belecsapott egy bányászba, aki a Garamban halászott. Uo., V–31, Kirchenhistorien, p. 126.

56 *Igor Graus*: Špitál svätej Alžbety ako predmet zápasu mesta Banskej Bystrice s thurzovskofuggerovským mediarským podnikom v prvej polovici 16. storočia. *Historický časopis* 46(1998) 566.

57 ŠA BB, PBB, MBB, MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 100–101.

Olvasás és könyvgyűjtés

Nem minden polgár kereste polgártársai társaságát – voltak, akik inkább az intellektuális szórakozást kedvelték, amelynek házuk magányában hódoltak. Ilyen szórakozás volt az olvasás és a könyvgyűjtés. A drága kódexek a helyi parókia vagy a Szent Erzsébet-ispotály tulajdonát képezték, de kis számban készítettek vagy vásároltak ilyen könyveket magánszemélyek is, főleg a város gazdagabb, főtéri házzal rendelkező polgárai, az ún. Ringbürgerek. Közéjük tartozott a gazdag bányavállalkozó, Lang János is, aki a 15. század második felében luxuskivitelű misekönyvet készíttetett, amelyet 1477-ben odaajándékozott a Nagybaldogasszony-plébániatemplomnak. A 15. század végén Besztercebányán tevékenykedett Privigyei János kódexíró, akinek máig fennmaradt két kódexe. Besztercebányai az az 1452-ben készített Cato-distichon is, amely didaktikus verseket tartalmaz.⁵⁸

A könyvnyomtatás feltalálása után a helyzet gyökeresen megváltozott. A könyvkészítés egyszerűbb lett, a forgalomba került könyvek mennyisége nőtt, az ára ugyanakkor jelentősen csökkent. Az olvasás és könyvgyűjtés szenvedélye Besztercebányán is megjelent. A levéltári anyag hiányossága miatt ugyan nem tudjuk olyan pontosan követni a könyvgyűjtés folyamatát, mint például Körmöcbányán vagy Selmecebányán, de a 16. század végétől már Besztercebányán is több könyvgyűjteményről szerezhetünk tudomást. Majdnem minden házban akadt könyv, a ház lakóinak társadalmi, anyagi helyzetétől függetlenül. A könyvhasználat viszonylag széles körű elterjedése azzal magyarázható, hogy a városban magas volt az írástudók aránya.⁵⁹ A könyvek zömét mégis a legszükségesebb kötetek, főleg az imakönyvek alkották,⁶⁰ kimondottan könyvgyűjteményről csak néhány esetben beszélhetünk. Schmeidel Sámuel 1594-ben több mint 21 könyv tulajdonosa volt, Firbinger Jánosnak ugyanabban az évben 8 kötete volt, Pukhen György pedig (1591-ben) 26 könyvvel rendelkezett. A laikusoknál sokkal gazdagabb könyvtárral rendelkeztek a lelkészek. Steger Rafael, az ispotály rektora 51, Bistacius János 1602-ben, halála évében 106 könyvet birtokolt.⁶¹ Halvepapius Pál tanár és prédikátor, aki 1584 és 1604 között tevékenykedett a városban, halála után feleségére hagyta könyvtárát, amely néhány évvel később, az asszony halálakor, 1609-ben, 268 kötetet tartalmazott.⁶² Jelentékeny könyvtárral rendelkezett Szelci Kelemen, az ispotály rektora is, aki 1533-ban írásba foglalt testamentumá-

58 *Július Sopko*: Kódexy stredoslovenských banských miest. Historické štúdie 19(1974) 156–158.

59 Az írni-olvasni tudás Besztercebányán a középkor végén igen elterjedt volt, főleg a vagyonosabb polgárság körében. *Július Sopko*: Najstaršia knižná kultúra a skriptorská činnosť v Banskej Bystrici. In: *Kniha* 78. Martin, 1980. 135.

60 Például Michal Sprostý (Bolond Mihály) Felső utcai házában, halála után, 1603-ban két könyvet írtak be a vagyonösszeírásba – az egyik egy szlovák, illetve cseh biblia volt, a másik Spangenberg János prédikációit tartalmazta. *ŠA BB, PBB, MBB, Fasc. 339/99*.

61 *Viliam Čičaj*: Knižná kultúra na strednom Slovensku v 16–18. st. Bratislava, 1985. 40.

62 *ŠA BB, PBB, MBB, MBB, Fasc. 209/37*.

ban utódára hagyta 99 darabos könyvtárát.⁶³ Nagyobb mennyiségű könyve volt a városi jegyzőnek, Hofman Mártonnak is, gyűjteménye értékét az 1592-ben felvett jegyzékben 31 forint 50 dénárba becsülték.⁶⁴ Nem tudjuk pontosan, hány könyve volt Süsmundt Tamásnak, Pribicer Jakab apósának. Ennek halála után, 1581-ben ugyanis veje nem mutatott érdeklődést az összes könyv iránt, sógorától, Süsmundt Andrástól csak három darabot kért el: Donatus Antonius Altomari orvosi kézikönyvét, Augustinus Marlorata teológiai művét és egy további német orvosi könyvet.⁶⁵

Pribicer Jakab egyébként maga is nagyobb könyvtárral rendelkezett, emellett szerzője volt egy üstökösről szóló csillagászati értekezésnek, de műve kiadása után elköltözött a városból. Könyvgyűjteménye később, 1583–1584 fordulóján, Kassán bekövetkezett halála után visszakerült a városba.⁶⁶ A város legnagyobb könyvtárával azonban Dernschwam János rendelkezett: gyűjteményének, amely 1567-ben 1162 kiadásban 2270 darab könyvet tartalmazott, nemcsak a korabeli Besztercebányán nem találni párját, de európai összehasonlításban is rendkívüli jelentőségű magánkönyvtár lehetett.⁶⁷ A 16. század elején a városban tevékenykedett egy Márton nevű könyvárus (*bibliopola*),⁶⁸ a század végén itt működött Buchpinder Simon könyvkötő (*Buchfuerer*)⁶⁹ és Scholtz (Skultéty) Kristóf nyomdászmeister.⁷⁰ Nagyobb könyvgyűjteménnyel büszkélkedhetett a városi plébánia és 1545-ben a Szent Erzsébet-ispotály is – az előbbi könyvtárában 158, az utóbbiban 98 kötetet vettek lajstromba, az ispotály gyűjteménye azonban 1583-ra már 44-re csökkent.⁷¹ A 16. században jött létre a városi könyvtár (*publica bibliotheca*) is, amely az 1601. évi összeírásakor már több mint 120 könyvet tartalmazott.⁷²

A polgárok nemcsak olvastak, de szabad idejükben néhányan művelték is az irodalmat. Az írás legkönnyebben a jegyzőknek ment, akik nem csupán a város hivatalos iratait készítették el, hanem – műveltségüknek és széles látókörüknek köszönhetően – nemegyszer krónikaírássra is vállalkoztak. Városi krónikát írt

63 Igor Graus: Banskobystrický špitál sv. Alžbety a jeho knižnica v 1. polovici 16. storočia. In: Kniha '95–'96. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin, 1997. 137.

64 ŠA BB, PBB, MBB, Fasc. 443/15.

65 Uo., Fasc. 211/40, „Practica Donati Antonini ab Altomari, Catholicam expositionem Augustini Marlorati, deutsch Erzneibuech in folio”.

66 Mivel a város támogatta Pribicer wittenbergi tanulmányait, 1584-ben Sixti Lőrinc szenátor Kassára utazott, hogy felvegye Pribicer hagyatékából azt a részt, amely fedezné a várossal szemben fennálló tartozását. A küldött a könyvgyűjteményt választotta, de ez a városba csak októberben érkezett meg. Uo., 1584, inv. sz. 99., p. 153., 202.

67 Eva Frimmová: Analýza banskobystrických inkunábul. In: Kniha '95–'96. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin, 1997. 46.

68 ŠA BB, PBB, MBB, PP 1535, inv. sz. 2b, p. 105–106.

69 Uo., MÚK 1575, inv. sz. 81., p. 139., 154.

70 V. Čičaj: Knižná kultúra i. m. 12.

71 I. Graus: Banskobystrický špitál i. m. 138–140.

72 I. Graus: Banskobystrický špitál i. m. 138–140.

például Gebel János, aki a jegyzői munkakört az 1560–1578 közötti években töltötte be. Sajnos, munkája nem maradt meg, pedig a hagyatékából előkerült füzet arról árulkodik, hogy nagy mennyiségben készített feljegyzéseket a városban történt dolgokról, a város történelméről, amelyeket krónikájához akart felhasználni – lehet, hogy fel is használta jegyzeteit. A másik jegyző, aki a 16. században megpróbálkozott a krónikáirással, Roth Konrád volt. Tervezett műve érdekében 1597-ben még jegyzői munkáját is felfüggesztette. 1601-ig volt „nyugdíjban”, a krónikát azonban végül nem írta meg.⁷³ A német plébánián a 16. század végétől készítettek krónikát.⁷⁴ Ekkoriban tevékenykedett az említett neves könyvgyűjtő, a Fugger-cég faktora, Dernschwam János is. „Memoriále avagy a középső ház leírása” című munkájában, 1563-ban a Thurzó és Fugger családok tevékenységét írta le, beágyazva Magyarország történetébe.⁷⁵

Csillagászat, a kertek ápolása

A 16. század második felétől kimutatható, hogy a polgárok érdeklődtek az éjszakai mennybolt megfigyelése és a csillagászat iránt. Asztronómiával foglalkozott például a lipcsei és wittenbergi egyetem hallgatója és a városi latin iskola tanára, a már említett Pribicer Jakab, aki megfigyeléseit 1578-ban nyomtatásban is kiadta.⁷⁶ Vélhetőleg hasonló érdeklődésre utal Pribicer wittenbergi iskolatársának, Astronomus Györgynek a neve. Korabeli költőre is találhatunk adatot: 1567-ben a latin iskola volt diákja, Stanislav Sicilaino verset írt a „Törökök betörése Ocsovára” címmel, amelyért a városi tanács 6 forintot fizetett.⁷⁷

A 16. századból nem maradt fenn feljegyzés arról, hogy valakinek kép- vagy más műgyűjteménye lett volna, de feltételezhető, hogy ebben az időben már nem számítottak ritkaságnak a polgárok házaiban sem a képek, sem egyéb műtárgyak. Dernschwam János e téren is mintaadónak tekinthető, ő ugyanis a könyvek mellett képzőművészeti és epigráfiai emlékeket is gyűjtött.⁷⁸

73 *Igor Graus*: Mestský notár v Banskej Bystrici v 16. storočí. In: *Diplomatika stredovekého mesta*, megjelenés alatt.

74 A krónikát 1595 és 1670 között írták. *Igor Graus*: Banskobystrické „Kirchenhistorien” z rokov 1595–1670. (Prameň najstarších matričných záznamov na území Slovenska). *Slovenská archivistika* 30(1995) 83–95.

75 Beschreibung des Mitteren Haus, zue Neüsohl gelegen, durch Hannsen Thurnschwamb, der Herren Fugger gewessten Factoris daselbst, sambt anderen, was sich in der Cron Hungarn zugetrag, beschreiben im 1563 Jahr. ŠA BB, MBB, PBB, Fasc. 31/8.

76 Tractatus de cometa qui sub finem anni a nato Christo 1577 conspectus est, continens simul brevem eamque generalem expositionem de causis cometarum, conscriptus a Iacobo Pribicero. 1578.

77 ŠA BB, PBB, MBB, MÚK 1567, inv. sz. 66., p. 98.

78 *Viliam Čičaj*: Zbierry obrazov obyvateľov Banskej Bystrice v období neskorého feudalizmu. *Vlastivedný časopis* 32(1983) 119.

Ebben az időszakban még nem számított mindennaposnak, hogy a polgárok szabad idejüket a természetben töltsék. Persze, itt is akadtak kivételek. Már 1481-ben, Mátyás király besztercebányai látogatása előtt a rézművek intézőjének kezdeményezésére a kamarai ház mögött egy nagy kertet hoztak létre, kizárólag pihenés céljára. Amikor a 15. század végén Thurzó János költözött a házba, a kertet kibővítette a szomszédos legelővel, ahova kisebb vadsparkot telepített, és e területen őzeket, sőt még négy rókát is tartott, a legelő maradékán pedig gyümölcsfákat ültetett. A 16. század pragmatikus polgáraitól azonban távol állt az ilyen időtöltés: a tanács a hasonló kertek alapítását azzal az indokkal ellenezte, hogy hasznot nem hoznak, ily módon csak feleslegesen sok pénzbe kerülnek.⁷⁹ A besztercebányai polgárok esztétika iránti érzéketlenségét az az eset is szemléletesen tükrözi, hogy Mátyás király 1481-ben mandátumban utasította a polgárokat a piac más helyre való átköltöztetésére. Az uralkodó kifejezetten esztétikai szempontból avatkozott be a város belügyébe, nézete szerint ugyanis a piac a főteret nagyon elcsúfította.⁸⁰ A kertek esztétikája, a természeti szépségek iránti fogékonyság a humanizmus hatására jelent meg a polgárok gondolkodásában. A változásról tanúskodik az ispotály rektorának, Kinderman Kristófnak a kezdeményezése is, aki a 16. század harmincas éveiben az ispotály telkein a kerteken, a két halastavon és a fürdőn kívül egy nyári lakot is épített.⁸¹ A rektor könyvgyűjteménye pedig, amelyben orvosi és természettudományi könyvek is voltak, köztük egy cseh nyelvű herbárium vagy a jó bor készítéséről szóló kézikönyv,⁸² arról tanúskodik, hogy a tanár úr azt az új életfelfogást képviselte, amely a következő évtizedekben a város polgárai körében egyre inkább elterjedt.

IGOR GRAUS

FREE TIME OF THE BURGHER

What did the Burghers of Besztercebánya do in their Free Time in the Sixteenth Century?

Because of the great fire of 1500, the archive material is much better conserved for the town of Besztercebánya for the sixteenth century. In this period we can reconstruct the free time of the burghers of Besztercebánya. The election of the mayor of the town gave occasion for merrymaking. Weddings and christenings were private occasions for merrymaking but the statutes of the town of Besztercebánya tried to regulate these occasions, too. The most frequent way to pass time was for the men in Besztercebánya to sit in the tavern and to drink and chat. At nine o'clock the Bierglocke, the beer bell, indicated the time to close the pubs. Burghers not only drank, they played cards or dices. Another type of entertainment was the school theatre of Besztercebánya. Another centre of social life was represented by the town baths. The book culture of the town of Besztercebánya was very rich too, the greatest library belonged to Johann Derschwan, more than two thousand volumes.

79 ŠA BB, PBB, MBB, Fasc. 31.

80 Uo., Fasc. 10/8-S.

81 I. Graus: Špitál svätej Alžbety i. m. 565–566., MÚK 1546, inv. sz. 29., p. 95.

82 I. Graus: Banskobystrický špitál i. m. 139.